

Nahk.

Inimese suurim organ ja samas kõige alahinnatum. See moodustab kaheksandiku meie kehakaalust ja katab täiskasvanul umbkaudu kahe ruutmeetri suuruse ala. Struktuuriliselt on nahk kunstiteos, kapillaaride, näärmete ja närvide kogum, mis reguleerib ja kaitseb. See on ühenduslüli meie meelte ja välismaailma vahel, barjäär, kus lõpeb meie individuaalsus, meie *mina*.

Ja ka pärast surma jääb midagi sellest individuaalsusest alles.

Kui keha sureb, hakkavad ensüümid, mida elu ohjes hoidis, amokki jooksuma. Need ahmivad rakuseinu ja raku vedel sisu pääseb välja. See vedelik kerkib pinnale, kogunedes nahakihtide alla ja põhjustab nende lõtvumise. Nahk ja keha, mis olid seni ühtne tervik, hakkavad eralduma. Tekivad villid. Suured nahalatakad hakkavad liikuma, vajudes keha pealt maha nagu soovimatu kasukas suvepäeval.

Aga isegi surnud ja mahakoorunud nahk säilitab oma endised omadused. Isegi siis võib tal olla oma lugu jutustada ja saladused hoida.

Eeldusel, et oskame vaadata.

Earl Bateman lamas selili maas, nagu päikese poole pööranud. Linnud lendasid tema kohal Tennessee taevas, mis oli pilvitu, ainult lennuki kondensjalg hajus aeglaselt. Earl oli lapsest saadik päikest armastanud. Talle oli meeldinud,

kuidas nahk kipitas pärast pikka päeva kalal, see, kuidas päikese eredus muutis uueks kõik, mida puudutas. Tennesseees polnud päikesest puudust, aga Earl oli pärit Chicagost ja sealsed külmad talved olid talle püsiva külmatunde kontidesse jätnud.

Kui ta seitsmekümnendatel Memphisesse kolis, oli soine niiskus meeldinud talle tunduvalt rohkem kui kunagise kodulinna tuulised tänavad. Loomulikult ei veetnud ta väikese praksise hambaarstina, noore abikaasa ja kahe väikese lapse ülalpidajana päikese käes kaugeltki nii palju aega kui tahtnuks. Aga see oli alati olemas. Talle meeldisid isegi Tennessee lämbed suved, kui tuul meenutas kuuma flanelli ja õhtud möödusid umbses ja palavas kitsukeses korteris, kus nad Kate'i ja poistega elasid.

Olukord oli seitsaadik muutunud. Hambaarstipraxis oli olnud edukas ja korter oli ammu vahetatud suuremate ja paremate asjade vastu. Kaks aastat tagasi olid tema ja Kate kolinud uude viietoalisesse majja heas piirkonnas, kus oli suur tumeroheline muruplats, kus aina suurenev hulk lapselapsi sai turvaliselt mängida ja varahommikune päikesepaiste tekitas vihmutite veejoas minivikerkaari.

Sellel muruplatsil, kus ta kirudes ja higistades oli suure vana kuldvihma kuivanud oksa saaginud, sai Earl infarkti. Ta oli jätnud sae puuksa külge rippuma ja suutnud teha mõned ebakindlad sammud maja poole, enne kui valu ta jalust maha niitis.

Kiirabiautos, hapnikumask näo peal, oli ta klammerdunud Kate'i käe külge ja üritanud rahustavalt naeratada. Haiglas oli olnud meditsiinitöötajate tavapärase tõtakas tants, süstalde kiirustav pakendist võtmine ja aparaatide piiksumine. Kui need viimaks vaikisid, oli see kergendus. Veidi aega hiljem, kui vajalikud ankeedid said täidetud – möödapääsmatu

bürokraatia, mis saadab meid kõiki sünnist alates –, sai Earl haiglast välja.

Nüüd lebas ta kevadpäikese käes. Ta oli alasti, lebas madala puidust raami peal, mis oli rohu ja lehtede pealt veidi kõrgemale tõstetud. Ta oli olnud siin veidi üle nädala, piisavalt kaua, et liha oli jõudnud laguneda, tuues nähtavale luu ja kõhred mumifitseerunud naha all. Kolbal kukla peal oli veel juuksetutte, tühjad silmakoopad vaatasid helesinist taevast.

Lõpetasin mõõtmised ja astusin välja traatvõrgust puurist, mis kaitses hambaarsti surnukeha lindude ja näriliste eest. Pühkisin laubalt higi. Oli õhtupoolik ja palav, ehkki alles kevade algus. Kevad ei kiirustanud sel aastal, pungad olid suured ja rasked. Nädala-paari pärast on vaatepilt vapustav, aga praegu hoidsid Tennessee metsade pöögid ja vahtrad oma uusi lehti endale, nagu ei tahaks neid lahti rulluma lasta.

See mäenõlv oli üsna silmatorkamatu. Peaaegu maaliline, ehkki mitte nii dramaatiline kui võimsad Smoky Mountainsi ahelikud, mis taamal kerkisid. Aga kõiki selle koha külastajaid rabas hoopis üks teine looduse aspekt. Kõikjal lebas erinevas lagunemisjärgus inimeste surnukehasid. Rohu sees, päikese käes ja varjus – uuemad laibad olid alles lagundavatest gaasidest tursunud, vanemad nahkjaks kuivanud. Osad olid silma alt peidus, maetud mulla alla või autode pagasiruumi. Teised, nagu see, mida mina olin kaalunud, olid kaetud võrgu või võrkaiaga, välja pandud nagu mingi võika kunstiinstallatsiooni osad. Ainult et selle paiga eesmärk oli hulga tõsisem. Ja väga palju vähem avalik.

Panin varustuse ja märkmiku kotti, painutades kätt, et kangust peletada. Üle mu peopesa kulges peenike valge joon, kus liha oli olnud luuni lahti lõigatud, poolitades selgelt

elujoone. See on üsna sobilik, et nuga, mis eelmisel aastal peaaegu mu eluküünla kustutanud oleks, seda ka muutis.

Tõstsin koti õlale ja ajasin end sirgu. Seda raskust kandes tundsin kõhupiirkonnas vaid kerget näpistust. Arm rinnakorvi all oli täielikult paranenud ja paari nädala pärast võin lõpetada antibiootikumide võtmise, mida olin viimased üheksa kuud pidevalt neelama pidanud. Olen elu lõpuni infektsioonide suhtes vastuvõtlik, aga mul oli enda arvates vedanud, et jäin koos põrnaga ilma vaid osast soolestikust.

Raskem oli leppida sellega, mille ma lisaks sellele kaotasin.

Jätsin hambaarsti aeglaselt lagunema, astusin mööda surnukehast, mis oli osaliselt põõsaste varjus, tume ja tursunud, ning suundusin mööda kitsast rada puude vahele. Hallis kitlis ja pükstes mustanahaline noor naine kükitas poolvarjus lebava surnukeha kõrval mahalangenud puutüve juures. Ta korjas pintsetiga surnukeha pealt vingerdavaid vaklu, pistes need eraldi keeratava korgiga purkidesse.

„Tere, Alana,“ ütlesin ma.

Naine tõstis pilgu ja naeratas, pintsett püsti. „Tere, David.“

„Kas Tom on siin?“

„Nägin teda platvormide juures. Ja ole ettevaatlik,“ hõikas ta mulle järele. „Seal rohu sees on üks ringkonnaprokurör.“

Tõstsin käe üles ja läksin mööda rada edasi. See kulges paralleelselt kõrge võrkaiaga, mis seda 0,8-hektarilist metsa ümbritses. Võrkaija peal oli okastraat ja selle taga teine tara, mis oli tehtud laudadest. Suur värav oli ainus sisse- ja väljapääs, mille küljes oli värvitud silt. Sellele oli mustade tähtedega kirjutatud „Antropoloogiline uurimiskompleks“, aga seda tunti rohkem teise, vähem ametliku nime all.

Enamik inimesi kutsus seda laibafarmiks.

Nädal tagasi seisin oma Londoni korteri kiviplaatidest esikus, kotid jalge ees. Väljas kahvatus kevadises koidukumas sillerdasid linnud. Mõtlesin läbi, mida pean kontrollima, teades, et olen juba kõike teinud. Aknad kinni, postivedu ajutiselt peatatud, boiler välja lülitatud. Tundsin end närviliselt ja ebamugavalt. Olin reisimisega harjunud, aga see oli teine asi.

Seekord ei oota mind kodus keegi, kui ma tagasi tulen.

Takso hilines, aga mul oli lennuni piisavalt aega. Avastasin end siiski rahutuna kella vaatamas. Mu pilk kandus paari meetri kaugusele kohast, kus seisin, mustvalgetele geomeetrilise mustriga põrandaplaatidele. Pöörasin pea ära, aga värviline muster tekitas siiski mälus tavapärase seose. Veri oli välisukse juurest plaatidelt ammu maha pestud, nagu ka seinalt selle kohal. Kuni ma haiglas olin, värviti kogu esik üle. Füüsiliselt ei meenutanud miski seda, mis siin eelmisel aastal juhtus.

Järsku tundsin end klaustrofoobsena. Viisin asjad õue, püüdes kõhulihaseid mitte üleliia pingutada. Takso sõitis maja ette parasjagu siis, kui ma ust kinni tõmbasin. See sulgus tugeva tümpsuga ja kõlas kuidagi lõplikult. Keerasin tagasi vaatamata selja ja läksin diisliauru õhku paiskava auto juurde.

Sõitsin taksoga ainult lähima metroojaamani ja sealt Piccadilly rongiga Heathrow'sse. Hommikune tipptund polnud veel käes, aga rongis oli juba inimesi, kes vältisid üksteise poole vaatamist londonlastele omase vaistliku ükskõiksusega.

Mõtlesin palavikuliselt, et mul on hea meel siit minema saada. See oli teine kord minu elus, kui tundsin vajadust Londonist eemale saada. Vastandina esimesele korrale, kui siit pagedes oli mu elu pärast abikaasa ja tütre surma varemeis, teadsin nüüd, et tulen tagasi. Ent ma pidin mõneks ajaks minema saama, enda ja hiljutiste sündmuste vahele distantsi tekitama. Pealegi polnud ma mitu kuud tööd teinud. Lootsin,

et see reis aitab mul taas vähehaaval tööle naasta, ja välja selgitada, kas ma üldse enam suudan seda tööd teha.

Selleks paremat paika maailmas polnud. Kuni viimase ajani oli Tennessee kompleks olnud ainulaadne, ainus välilaboratoorium maailmas, kus kohtuantropoloogid kasutasid inimeste surnukehasid lagunemise uurimiseks, pannes kirja olulised tundemärgid, mis aitaksid kindlaks teha, millal ja kuidas surm saabus. Sarnane koht oli nüüd ka Põhja-Carolinas ja Texases, kui kohalike mure raisakotkaste pärast sai hajutatud. Olin kuulnud isegi Indiasse sellise kompleksi rajamisest.

Aga vahet polnud, palju neid olla võib – enamike inimeste jaoks oli *just* Tennessee laibafarm see ainus ja õige. See asus Knoxville's, kuuludes Tennessee ülikooli kohtuantropoloogia keskuse alla, ja mul oli õnnestunud siin oma karjääri alguses õppimas käia. Ent mu viimasest korrast oli möödas aastaid. Liiga kaua, nagu keskuse direktor ja mu kunagine õppejõud mulle ütles.

Heathrow's väljuvate lendude ootesaalis istudes, vaadates lennukite aeglast ja vaikset tantsu läbi pleksiklaasist akna, mõtlesin, mis tunne on sinna tagasi minna. Pärast haiglast välja saamisele järgnenud piinarikaste taastumiskuude jooksul – ja veel piinarikkamate tagajärgede tõttu – oli kuu aja pikkuse reisi ootus aidanud mul hädavajaliku uue alguse nimel pingutada.

Nüüd teel olles arutlesin esimest korda, kas olin selle peale liigseid lootusi pannud.

Chicagos oli kahetunnine vahepeatus enne järgmisele lennule minemist ja torm polnud veel päriselt taandunud, kui lennuk Knoxville'is maandus. Aga taevas selgines kiiresti ja kui ma olin pagasi kätte saanud, hakkas päike pilvede vahelt läbi tungima. Tõmbasin sügavalt hinge, kui lennujaama terminalist rendiautot võtma läksin, nautides võõrast

niisket õhku. Teed aurasid, õhus oli märja asfaldi terav lõhn. Sinakasmustade taanduvate tormipilvede taustal andis vihm maantee äärde jäävale lopsakale rohelusele peaaegu sädeleva väreluse.

Tundsin linnale lähemale jõudes, et tuju tõuseb. *See aitab.*

Nüüd, vaevu nädal hiljem, polnud ma selles enam nii kindel. Kõndisin mööda teerada, mis kulges ümber legendiku, kus seisis kõrge puidust kolmjalg, meenutades katteta telgiraami. Selle all platvormil lebas surnukeha, oodates üles tõstmist ja kaalumist. Lahkusin teerajalt – Alana hoiatust meeles pidades – ja läksin legendiku poole, kus oli mulla sisse paigaldatud mitu betoonist platvormi, mis olid metsas kuidagi silmatorkavalt geomeetrilised. Nende sees olid inimjäänused osana eksperimendist, et välja selgitada, kui tõhus on georadar surnukehade leidmisel.

Mõne meetri kaugusel põlvitas pikk kõhetu pükstes ja lontis servaga kaabus kogu, uurides kulmu kortsutades maapinnast väljaulatuva pika toru külge kinnitatud näidikut.

„Kuidas läheb?“ küsisin ma.

Mees ei tõstnud pead, vaadates läbi oma traatraamidega prillide ja nügides sõrmega kergelt näidikut. „Võiks arvata, et nii tugevat haisu on lihtne tabada, eks ole?“ ütles ta vastamise asemel.

Lamedad täishäälikud reetsid tema idaranniku päritolu vastandina Tennessee voolavale-venitavale lõunaosariikide kõnepruugile. Kogu selle aja, mis mina teda tundnud olin, oli Tom Lieberman otsinud oma isiklikku püha graali, analüüsid molekulhaaval gaase, mida keha lagunemine tekitab – lagunemise lõhna. Kõik, kel on kodus põranda all olnud surnud hiir, teavad, et see on olemas ja see on olemas ka pikalt pärast seda, kui inimese meeled seda enam ei taju. Koeri on võimalik õpetada leidma laipu, mis on aastaid olnud maha

maetud. Tom oletas, et peaks olema võimalik töötada välja sensor, mis suudaks sama, tehes surnukehade avastamise ja väljakaevamise oluliselt lihtsamaks. Aga nagu ikka, olid teooria ja praktika kaks eri asja.

Tom ajas end püsti mühatades, mis võinuks tähistada nii pahameelt kui ka rahulolu. „Nii, korras,“ ütles ta, võpatades, kui põleveliigesed praksusid.

„Ma lähen kohvikusse lõunale. Tuled ka?“

Ta naeratas asju kokku pakkides igatsevalt. „Täna mitte. Mary pani mulle võileibu kaasa. Kana ja oavõrsetega või midagi sama vastikult tervislikku. Ja enne kui ma unustan, sa oled sel nädalavahetusel õhtusöögile kutsutud. Ta on endale pähe võtnud, et sa vajad korralikku sooja toitu.“ Tom grimasitas nägu. „Sind tahab ta paksuks süüta, mina saan ainult jänesetoitu. Kus siin õiglus on?“

Ma naeratasin. Tomi abikaasa oli suurepärase kokk ja Tom teadis seda. „Ütle talle, et tulen suurima heameelega. Tahad, aitan sul asju tassida?“ pakkusin ma, kui ta presendist koti õlale vinnas.

„Ei, pole vaja.“

Teadsin, et Tom ei taha, et ma üle pingutaksin, aga ehkki me kõndisime värava juurde aeglaselt, nägin, et see pani ta hingeldama. Tom oli juba viiekümnendates eluaastates, kui ma temaga esimest korda kohtusin, rõõmsalt valmis julgustama inglasest algajat kohtuantropoloogi. See oli nii ammu aega tagasi, et ma ei tahtnud selle peale mõeldagi, ja vahepealsed aastad olid oma jälje jätnud. Me arvame, et inimesed jäävad sellisteks, nagu me neid mäletame, aga loomulikult ei jää. Olin sellegipoolest vapustatud, nähes, kui palju Tom oli vahepeal muutunud.

Ta polnud ametlikult teatanud, et taandub kohtuantropoloogiakeskuse direktori kohalt, aga kõik teadsid, et

see juhtub tõenäoliselt enne aasta lõppu. Kohalikus ajalehes oli tehtud kaks nädalat tagasi temast lugu, mis oli pigem austusavaldus kui intervjuu. Ta meenutas endiselt korvpallurit, kes ta kunagi oli olnud, ent vanuse tõttu oli tema niigi sale kogu nüüd pigem kõhetu. Põsed olid aukuvajunud ja pea hakanud kiilanema, mis koos andsid talle askeetliku ja samas murettekitavalt põdura välimuse.

Aga sära oli silmis alles, samuti huumorimeel ja usk inimloomusesse, mida polnud kahandanud ka kogu karjääri aja selle loomuse süngemas pooles sumpamine. *Ja sa pole ise ka sellest just puutumata*, mõtisklesin ma, meenutades inetut triipu särgi all oma ihul.

Tom'i mahtuniversaal seisis parklas taraga piiratud maa-ala kõrval. Peatusime värava juures, võtsime kaitsekindad ja kilesussid ära enne, kui välja astusime. Kui värav meie järel sulgus, ei viidanud miski sellele, mis on teisel pool. Puud tara taga tundusid tavalised ja süütud, kahisedes sooja tuule käes, raagus oksad uuest elust õrnalt rohelised.

Parklas võtsin telefoni taskust välja ja lülitasin uuesti sisse. Ehkki mingeid reegleid selle kohta polnud, ei meeldinud mulle häirida selle koha rahu ja vaikust telefonikõnedega. Ma muidugi ei oodanudki kõnesid. Inimesed, kes võinuks minuga ühendust võtta, teadsid, et ma viibin välismaal, ja inimene, kellega ma üle kõige rääkida tahtsin, ei helista mulle nagunii.

Pistsin telefoni taskusse, kui Tom pagasiluugi avas ja oma koti pagasiruumi tõstis. Ta teeskles, et ei hingelda raskelt, ja mina teesklesin, et ei pane seda tähele.

„Kas viin su kohviku juurde?“ pakkus ta.

„Täna, aga lähen jala. Pean end liigutama.“

„Imetlusväärne distsipliin. Jätad mind häbisse.“ Tom vaikis, kui telefon helisema hakkas. Ta võttis selle välja ja vaatas ekraanile. „Vabanda, pean vastama.“

Jätsin ta telefoniga rääkima ja suundusin läbi parkla. Ehkki see kompleks paiknes Tennessee ülikooli meditsiini-teaduskonna maa-alal, oli see täielikult sellest sõltumatu. Metsasel äärealal paiknedes oli see nagu teine maailm. Moodsad hooned ja pargilaadsed rohealad olid täis patsiente, tudengeid ja meditsiinipersonali. Medõde naeris pingil istudes koos noore teksades mehega, ema hurjutas nutvat last, ärimees pidas telefonis elavat vestlust. Kui ma esimest korda siia tulin, oli kontrast väravate taha jääva vaikse lagunemise ja väljaspool käiva sagiva normaalsuse vahel raskesti mõistetav. Nüüd ei pannud ma seda õieti tähelegi.

Aja jooksul suudame harjuda peaaegu kõigega.

Jooksin trepist üles ja hakkasin minema mööda rada, mis viis kohviku juurde ning panin rahulolevana tähele, et ei hingelda eriti rohkem kui tavaliselt. Ma polnud kaugele jõudnud, kui kuulsin selja taga kiirustavaid samme.

„David, oota!“

Ma pöördusin. Mööda rada kiirustas lähemale minuealine ja sama kasvu mees. Paul Avery oli üks keskuse tõusvaid tähti, keda juba peeti Tomi mantlipärijaks. Skeletibioloogia spetsialistina olid tema teadmised entsüklopeedilised ning tema suured käed ja tõmbid sõrmed olid sama osavad kui mõnel kirurgil.

„Lähed lõunale?“ küsis ta minu kõrval kõndima hakates. Tema loksik juuksed olid peaaegu sinakasmustad ja lõual oli tume habemetüügas. „Kas tohin sinuga ühineda?“

„Aga palun. Kuidas Samil läheb?“

„Hästi. Saab täna hommikul Maryga kokku, et beebi-asjade poodides käia. Oletan, et krediitkaart saab kõva paugu.“

Ma muigasin. Ma ei olnud Pauli enne seda reisi tundnud, aga tema ja tema last ootav abikaasa Sam olid olnud minu

vastu ääretult sõbralikud. Nende esimese lapse sündimise tähtaeg oli lähedal ja ehkki Paul üritas jätta rahulikku muljet, siis Sam isegi ei üritanud oma elevust varjata.

„Tore, et sinuga kokku sattusin,“ jätkas Paul. „Üks mu doktorantuuri tudeng kihlus, nii et me läheme väikese seltskonnaga täna õhtul linna tähistama. See on selline mõnus õhtusöök ja dringid. Tule õige kaasa.“

Ma kõhklesin. Kutse oli tore, aga mõte võõrastega välja minna ei tundunud kuigi ahvatlev.

„Sam tuleb ka ja Alana, nii et sa tunned mõnesid inimesi,“ lisas Paul mu vastumeelsust nähes. „Tule ikka, see on vahva.“

Ma ei leidnud põhjust, miks keelduda. „Noh ... olgu pealegi. Aitäh.“

„Tore. Võtan su hotellist kell kaheksa peale.“

Läheduses andis tänaval auto signaali. Vaatasime sinna poole ja nägime Tomi mahtuniversaali kõnnitee ääres peatumas. Ta keris akna alla ja viipas meile.

„Mulle helistati Tennessee juurdlubüroost. Nad leidsid Gatlinburgi lähistelt mägedes ühest majakesest laiba. Kõlab huvitavalt. Kui sul kiiret pole, Paul, mõtlesin, et tahad ehk kaasa tulla ja pilgu peale heita?“

Paul raputas pead. „Vabanda, olen kogu pärastlõuna hõivatud. Kas mõni su magistrant ei saa aidata?“

„Ilmselt saaks.“ Tom pöördus minu poole, elevil sära silmis. Teadsin, mida ta ütleb juba enne, kui ta selle välja ütles. „Aga sina, David? Tahaksid natuke välitööd teha?“